

xime ueram. Quam cōfidentes, deum honorant, magnificant, glorificantq; maxime; qui pater æternus, qui filius, qui spiritus sanctus est in ueritate unus deus. Cui honor, magnificentia, & gloria in perennia seculorum secula. Amen.

CAPVT VIGESIMVM TERTIVM.

184

ET surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum. Cœperunt autem illum accusare, dicentes: Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dare Cæsari, & dicentem se CHRISTVM regem esse. Pilatus autem interrogauit eum, dicens: Tu es rex Iudæorum? At ille respondens, ait: Tu dicis. Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum, & turbas: Nihil inuenio causæ in hoc homine. At illi inualecebāt, dicentes: Commouit populum, docens per uniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa usq; huc. ¶ Pilatus autē audiens Galilæam, interrogauit si homo Galilæus esset. Et ut cognouit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus. Herodes autem uiso IESV, gauisus est ualde. Erat enim cupiens ex multo tempore uidere eum, eo quod audiret multa de eo, & sperabat signū aliquod uidere ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus, at ipse nihil illi respondebat. Stabant autem principes sacerdotum & scribæ, constanter accusantes eum. Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illusit indutum ueste alba, & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die: nam antea inimici erant adinuicem. ¶ Pilatus autem conuocatis principibus sacerdotum, & magistratibus, & plebe, dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem, quasi auertentem populum: & ecce ego corā uobis interrogans, nullam causam inuenio in homine isto, ex his in quibus eum accusatis. Sed neq; Herodes. Nam remisi uos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum, dimittam. ¶ Necessè autem habebat dimittere eis per diem festum, unum. Exclamauit autem simul uniuersa turba, dicens: Tolle hunc, & dimitte nobis Barraban. Qui erat propter seditionem quandam factam in ciuitate, & homicidium missus in carcerem. Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, uolens dimittere IESVM. At illi succlamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis inuenio in eo. Corripiam ergo illum, & dimittam. At illi instabant uocibus magnis, postulantes ut crucifigeretur: & inualecebant uoces eorum. Et Pilatus adiudicauit fieri petitionem eorum. Dimisit autem illis eum, qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant: IESVM uero tradidit uoluntati eorum. ¶ Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonē quendam Cyrenensem uenientem de uilla, & imposuerunt illi crucem portare post IESVM. Sequebatur autem illum multa turba populi & mulierum, quæ

rum, quæ plangebant & lamentabantur eum. Conuersus autem ad illas IESVS, dixit: Filiæ Hierusalem, nolite flere super me, sed super uos ipsas flete, & super filios uestros: quoniam ecce uenient dies in quibus dicent: Beatae
 40 steriles, & uentres qui non genuerunt, & ubera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos: & collibus, operite nos. Quia si in uiridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? ¶ Ducebantur autem & alii 189
 duo nequam cum eo, ut interficerentur. Et postquam uenerunt in locum, qui uocatur Caluariæ, ibi crucifixerunt eum, & latrones: unum à dextris, & al
 45 terum à sinistris. ¶ IESVS autem dicebat: Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. ¶ Diuidentes uero uestimenta eius, miserunt sortes. ¶ Et stabat 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000

ANNOTATIONES BREUES XLVII. CIRCA LITERAM CAP. XXIII.

3 gentem - nostram, 4 Cæsari, - & 6 respondens * αὐτῷ εἶπεν
 Aa 3

8	Commouit ἀνασείη præfens.	8	incipiens ἀρχάμεν orlus	31	& infra. uoces eorum * καὶ τῶν ἀρχιερέων & principū sacerdotū.	58	in uniuersam ἐφ' ὅλην super uniuersam
8	incipiens ἀρχάμεν orlus	10	potestate τῆς ἐξουσίας ditione	32	fieri ut fieret	60	commendo παραθήσομαι commendabo,
15	constanter εὐτόνως intente, acriter	16	exercitu τῆς στρατεύμασιν plurale.	32	Dimisit autem — illis	61	deponam futurum.
16	exercitu τῆς στρατεύμασιν plurale.	16	& illufit καὶ ἐμπάξαε & cum illufiffet	35	de uilla: ἀπ' ἀγροῦ de agro, è rure	61	dicens, ἐπιπέμ locutus
17	alba, — & λαμπρὰν splendida	17	Herodes & Pilatus Pilatus & Herodes	35	portare ut portaret	64	omnis turba eorū, qui simul aderant πάντες οἱ συμπαράγον- μενοι ὄχλοι
17	Herodes & Pilatus Pilatus & Herodes	18	die * μετ' ἀλλήλων inter feſe,	36	mulierum, quæ * ἢ & 39	omnes, quæ simul ad- uenerant turbæ.	
18	die * μετ' ἀλλήλων inter feſe,	21	inuenio εἶρον indefinitum. & infra.	39	filios τὰ τέκνα liberos	64	simul aderant πάντες οἱ συμπαράγον- μενοι ὄχλοι
21	inuenio εἶρον indefinitum. & infra.	23	Emendatum παίδεύσαε Correptum	42	uiridi ὑψηλῶ humido	66	qui erat decurio, βουλευτῆς ὑπάρχων qui erat conful
23	Emendatum παίδεύσαε Correptum	24	per diem feſtum, κατὰ ἑορτῆν ſingulis feſtis & infra.	43	nequam κακῶργοι malefici	67	actibus τῆς πράξε ſingulare.
24	per diem feſtum, κατὰ ἑορτῆν ſingulis feſtis & infra.	24	Exclamauit autē ſimul uniuerſa turba, dicens, ἀνέκραξαν δὲ παμπλη- θεῖ, λέγοντες Exclamauerunt autem uniuerſim, dicentes.	44	latrones, τοὺς κακούργους maleficos & infra.	67	Arimathia ἀριμαθαίας Arimathæa
24	Exclamauit autē ſimul uniuerſa turba, dicens, ἀνέκραξαν δὲ παμπλη- θεῖ, λέγοντες Exclamauerunt autem uniuerſim, dicentes.	26	miſſus βεβλημένον coniectus	46	fortes. κλήρον ſingulare.	67	Iudææ: τῶν Ἰουδαίων Iudæorum
26	miſſus βεβλημένον coniectus			47	expectans: θεωρῶν ſpectans	67	qui * ἢ etiam
				47	& deridebant eum ἐξέμικτῆριζον δὲ ſubſannabant autē &	69	depoſitum καθελών detraclum
				54	Necq; tu times οὐδὲ φοβῆσθαι Ne times quidem tu	69	eum αὐτό illud
				54	qui ὅτι quod	70	paraſceues: παρασκηνῆ rectus.
				55	mali ἄπορον abſurdū	72	reuertentes ὑπεστρέψασα reuerſæ
						73	ſiluerunt ἤσυχασαν quieuerunt.

COMMENTARIUS IN CAPVT VIGESIMVM TERTIVM.

Vnc prosequitur Lucas, quo pacto principes sacerdotum, scribae, & seniores populi tradiderunt dominum Pilato praesidi, qui gentilis erat, & ab Imperatore Romanorum praeses constitutus, dicens. ¶ Et surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum. Coeperunt autem illum accusare, dicentes: Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem dare tributa Caesari, & dicentem se CHRISTVM regem esse. Pilatus autem interrogauit eum, dicens: Tu es rex Iudaeorum? At ille respondens, ait: Tu dicis. Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum & turbas: Nihil inuenio causae in hoc homine. At illi inualescebant, dicentes: Commouit populum, docens per uniuersam Iudaeam, incipiens a Galilaea usque huc. ¶ Oportebat impleri quod dominus discipulis suis frequenter praedixerat: ut id Matthaei uigesimo: Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum, & scribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus ad illudendum & flagellandum, & crucifigendum. Cui similem quoque sententiam habet Marcus capite decimo. Nunc ergo peractis istis, quae in iudicio sacerdotum, scribarum, & seniorum perpetratae sunt, ab eisdem traditur gentibus, ut & Matthaeus habet capite uigesimo septimo, numero ducentesimo sexagesimo quarto, & Marcus capite quintodecimo, numero octuagesimo nono. Et adiungit hic Lucas, quomodo primo accusabant eum trium. Primum erat, quod inuenerant eum subuertentem gentem suam: secundum, quod prohibebat dare tributa Caesari: tertium, quod dicebat se CHRISTVM regem esse. Primum erat manifeste falsum: quia non subuertebat Iudaeos, sed conuertebat eos ad uitae lumen aeternum, & infirmos ipsorum sanabat, leprosos mundabat, claudos erigebat, caecos illuminabat, mortuos suscitabat: si quos daemonia uexabant, multa potentia liberabat: & tam doctrinae quam uirtutum beneficia, quae nemo alius poterat, praestabat. Haec tamen erant, subuere gentem ipsorum? Et illa Pilatus multis (ut peruersissimum est) mirabilia eius fideliter narrantibus, non nesciebat. Secundum etiam, quod & Pilatus audisse potuerat, apertum erat mendacium. Nam ex Lucae uigesimo, Hierosolymis praesente plebe, subdole interrogatus dominus, liceret ne tributum dare Caesari, an secus: ostenso sibi numismate census, & interrogatis calumniatoribus, cuius esset imago numi, & inscriptio: & respondentibus qui numisma exhibuerant, quod Caesaris, respondit: Reddite ergo quae sunt Caesaris, Caesari: & quae sunt dei, deo. Atqui responsum hoc, non est prohibentis dare tributa Caesari: cum ex Matthaei septimodecimo statim, id est tetradrachmum accepissent pro eo & Petro. Quantum autem ad tertium, id non tam ipse dicebat quam opera, quam pater ipse, quam angeli, quam Ioannes & prophetae omnes. Primas itaque accusationes nihil curauit Pilatus: quia illas esse mendacia satis agnosceret. De tertia autem fuit curiosior. Et interrogauit, esset ne rex ille Iudaeorum, id est rex ille insignis, de quo tot iactabantur prophetarum oracula, qui & CHRISTVS & Messias dicitur: Desyderabat autem id nosse, non quod inde malum ei uellet: quod diligentia liberandi eum si potuisset, ostendit. At id CHRISTI uerbo, & diuino repugnabat decreto. Cui dominus sic respondit, ut ex responso intelligere debuerit ipsum, illum esse. Sed ex Ioanne dixit regnum suum non esse de hoc mundo, non esse a terra, non esse ab hominibus: sed a deo acceptum, & mundo, & omnibus regnis eius superius. Et ita deprehendit Pilatus omnes sacerdotum & scribarum accusationes, inualidas esse, quibus aut condemnaret eum, aut ipsi quicquam mali infligeret: id quod Iudaeis plane testatus est. At illis inualescentibus, & dicentibus, quod incipiens a Galilaea seduxisset populum: audito nomine Galilaeae, se nactum occasionem putauit non condemnandi innocentem: & dixit, id fori sui

184

Ioannis. 18.

non esse: sed cum Galilæus esset, & accusarent eum illud fecisse in Galilæa, spectare ad Herodem, qui Galilæam administrabat. Quapropter remisit eum ad Herodem.

185 » ut subdit Lucas, dicens. ¶ Pilatus autem audiens Galilæam, interrogauit si homo
 » Galilæus esset. Et ut cognouit, quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad He-
 » rodem, qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus. Herodes autem uiso I E S V, gauisus
 » est ualde. Erat enim cupiens ex multo tempore uidere eum, eo quod audiret multa
 » de eo, & sperabat signum aliquod uidere ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis
 » sermonibus. At ipse nihil illi respondebat. Stabant autem principes sacerdotum
 » & scribæ, constanter accusantes eum. Spreuit autem illum Herodes cum exercitu
 » suo, & illusit indutum ueste alba, & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes
 » & Pilatus in ipsa die: nam antea inimici erant adinuicem. ¶ Hic Herodes erat frater
 » Archelai, qui & illis diebus ob insignem omnibus Iudæis celebritatem erat Hierosolymis.
 » Ille erat qui sustulerat Ioannem, & qui mira & stupenda de domino post mortem
 » Ioannis audierat: adeo ut aliquando dubitasset, an ipse esset Ioannes qui à mortuis
 » rediuius, signa illa supra quàm admiranda operaretur. Viso ergo eo, gauisus est
 » ualde, sed uano ac stulto gaudio: nam non propter ipsum, non propter suam ipsius
 » ad deum, & meliorem uitæ frugem, conuersionem: sed ut ipsi aliquid curiosi
 » diceret, aut aliquod ipso spectante admirandum patraret. Et ad hoc ipsum eum multis
 » sermonibus interrogabat. At dominus, ut nos erudiret, ad curiositatem hominum nihil
 » aut dicendum aut faciendum, tacebat: quinimmo potius ludibria, contemptum,
 » & stultitiæ notam perferenda, quàm huiusmodi uanitatibus acquiescendum: & hoc
 » exemplo suo, qui & ab Herode & exercitibus eius contemptus ac nihilipensus,
 » immo ludibrio habitus ac irrisus, & alba, siue ut Græce habetur, splendida ueste
 » indutus est. Per quam plurimi insignem notam stultitiæ intelligunt, sed planè falluntur:
 » nam illa signum & indicium diuini splendoris, puritatis, & innocentiae erat. Qui
 » ergo nulli uanitati succumbunt, sed potius ludibria, contemptus, & irrisiones omnes
 » perferunt, illa omnia nihilifacientes, modo nunquam ne in minimo quidem à recto
 » discedant, sed patientissime omnia propter ipsum & eius uoluntatem tolerant: stulti
 » quidem ab hominibus reputantur: sed splendente & candida CHRISTI ueste, id est
 » puritatis, & innocentiae uestiuntur, in qua nimirum deo placent: quia in hoc Christi
 » formes euadunt. In hac enim Herodes CHRISTVM innocentem (hoc etiam figurante
 » eo, in quo reductus est habitu) remisit ad Pilatum. Et Pilatus & Herodes ex
 » illa die facti sunt amici, qui prius erant inimici. Multæ enim causæ incidere possunt,
 » ob quas inter magnos simultates oriantur & inimicitiae. Sed potuit ne hæc esse
 » causa, quod Pilatus sanguinem Galilæorum, qui erant ditionis Herodis, cum sacrificijs
 » eorum miscuit, ut capite tertio decimo huius dictum est? Quacunque tamen ex causa
 » fuerint inimici, tunc reconciliati sunt. Quid enim non reconciliaret innocentia
 » CHRISTI? Cur ergo dubitemus, per eam nos deo esse reconciliatos, qui & nos amat, & summe
 » bonus est: tametsi nos mali, aut simus, aut fuerimus, qui sanè ex nobis ipsis non nisi
 » mali esse possumus? In illa, omnia tam summa quàm ima sunt reconciliata. Hieru-
 » salem, summa designat: Galilæa uero, ima. Et Pilatus innocentiam domini manifestè
 » cognouit & testatus est, subdente Luca, ac dicente. ¶ Pilatus autem conuocatis
 » principibus sacerdotum, & magistratibus, & plebe, dixit ad illos: Obtulistis mihi
 » hunc hominem quasi auertentem populum: & ecce ego coram uobis interrogans,
 » nullam causam inuenio in homine isto ex his in quibus eum accusatis. Sed neque
 » Herodes: nam remisit uos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei. Emenda-
 » tum ergo illum, dimittam. ¶ Pilatus, ingenue fatetur innocentiam domini, tum à se,
 » tum ab Herode intellectam. Quàm miser igitur est, qui ait: Emendatum ergo, id est
 » castigatum, dimittam? Si innocens est, o Pilate, cur eum castigas, cur flagellas? Quod
 » ius, quæ

ius, quæ lex, quod decretum præcipit flagellare innocentem? Voluisti sacerdotibus, scribis, & pharisæis, ac plebi ab ipsis seductæ, placere. At scriptum est: Quoniam deus dissipabit ossa eorum, qui hominibus placent. Voluisti minus malum admittere, ut maius posses effugere. Verum nosse debuisti iudex populorum, non esse faciendâ mala, ut bona inde eueniant: & tanto quidem minus, ut uidentur maiora mala. Neque etiam id faciendo, maius uitare potuisti. Quandoquidem eo nulla causa, nulla ratione, nullo iure castigato, purpura induto, & coronam spineam gestante, ex Ioanne clamare cœperunt: Tolle tolle, crucifige eum. Neque castigatum dimittere potuisti, sed qui tentasti quod non debebas, maius crimen quàm uolebas admisisti, quicquid etiam tentaueris. Quod subdit Lucas, dicens. ¶ Neceffe autem habebat dimittere eis per diem festum unum. Exclamauit autem simul uniuersa turba, dicens: Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbam, qui erat propter seditionem quãdam factam in ciuitate, & homicidium missus in carcerem. Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, uolens dimittere IESVM. At illi succlamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad eos: Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis inuenio in eo. Corripiam ergo illum, & dimittam. At illi instabant uocibus magnis, postulantes ut crucifigeretur: & inualescebant uoces eorum. Et Pilatus adiudicauit fieri petitionem eorum, Dimisit autem illis eum qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant: IESVM uero tradidit uoluntati eorum. ¶ Quod tentauerit Pilatus, sed frustra, uarijs modis liberare CHRISTVM, & commiseratione, cum dixit: Ecce homo, & facta optione liberationis, aut ipsius, aut Barabbæ: scribit etiam Matthæus capite uigesimoseptimo, numeris ducentesimo sexagesimoseptimo, & ducentesimo sexagesimo octauo, & Marcus capite quintodecimo, numero nonagesimo. Et pauca hic adijcit Lucas ad illos, ut quod secundo uoluit illum Pilatus corripere, etsi nihil prorsus male meritum, ut scilicet satisfaceret uoluntati eorum, & ita eum dimittere posset, & innocentem neci non adiudicaret. At nihil profecit, quia & tandem eum morti adiudicauit, & ille iterum noua castigatione duriora perpeffus est: quia ut scriptum est: Dolorem super dolorẽ uulnerum meorum addiderunt. Mox subdit de Simone Cyrenæo, cui crux domini imposta fuit post eum ferenda, dicens. ¶ Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem ueniẽtem de uilla, & imposuerunt illi crucem portare post IESVM. Sequebatur autem illum multa turba populi & mulierum, quæ plangebant, & lamentabantur eum. Conuersus autem ad illas IESVS, dixit: Filiæ Hierusalem, nolite flere super me, sed super uos ipsas flete, & super filios uestros: quoniam ecce ueniẽt dies, in quibus dicent: beatæ steriles, & uentres qui non genuerunt, & ubera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos: & collibus, operite nos. Quia si in uiridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? ¶ De Simone Cyrenæo similia habent Matthæus cap. uigesimoseptimo, numero 171. & Marcus cap. quintodecimo, numero 92. Et quàm beati sunt, qui nunc baiulant crucẽ IESV post ipsum, quamuis etiã premanẽ à mundo: Addit autem hic Lucas de turba uirorum & mulierum sequentiũ dominũ, & lugentium ac lamentantium eum: quibus prædixit quæ ipsis futura erant, præsertim filiabus Hierusalẽ: lugebãt enim quasi hominis miseriam, & humana cõmiseratione, nõ diuinæ pietatis erga patrẽ, & miserationis erga nos cõtemplatione. Et hæc filiæ erant Hierusalẽ, secundũ carnẽ. Absit ergo, dicamus. uirginẽ gloriosam, quæ nõ erat filia Hierusalẽ, secundũ carnẽ, sed tota secundum spiritum, sic aut more aliarum carnalium matrum fleuisse. Sciebat enim arcanum, gloriam resurrectionis non ignorabat, redemptionem humanam expectabat: quod deus faciebat, non quod homo, attendebat: sacrificium fieri deo patri intelligebat, illi congratulabatur, miserationisq; diuinæ. Quod si quid lugebat, si quid patiebat, in illo diuino redẽptionis humanæ sacrificio,

187

Psalmo. 68:

188

in illa pia deo patri communis filij pro omnibus oblatione, hoc totum spiritu & supra hominem fiebat: non carne, sed spiritu dei operante, & ut deus uolebat, qui uoluerat eam huic mysterio presentem, tanquam approbaticem assistere: quæ & omnia æquanimiter ferebat, & deo cum lachrymis pro tanta erga nos, ac ineffabili miseratione gratias, uice omnium, pro uiribus quas illi suggerebat spiritus, agebat. Non enim erat effœminata, sed admodum magnanima, ac patientissima mulierum. Caeterum illæ, quæ, ut dictum est, flebant dominum, aut potius eæ, quas illæ figurabant, multo potius erant legendæ: quia diuinum super eas, & super liberos ipsarum ruiturum erat flagellum: & id quidem leue, si non etiam post illud, & ipsæ, & ipsi transituri erant ad tormentum: ille uero quem lugebant, à pœnis non sibi quidem, sed nobis debitis, transibat ad uitam, & eam quidem omnium gloriosissimam, & innumeros sua morte uiuificabat, genus humanum redimebat, & ad gloriam uocabat sempiternam. Ergo nimitù uerè dicebat: Filia Hierusalem, nolite flere super me, sed super uos ipsas flete, & super filios uestros: quoniam ecce uenient dies, in quibus dicent: Beata steriles, & uentres qui non genuerunt, & ubera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos: & collibus, operite nos. Quod partim impletum est in illa ultione, à Tito & Vespasiano facta: partim cum ex hoc mundo ad summas, & quæ nunquam deficient interioris lacus erumnas gens illa misera fuit pertracta. Et iusti luctus in miserijs, in quibus non subsisterent, rationem subdidit, dicens: Quia si in uiridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet: Ipse dominus erat lignum uitæ, quod semper uiuet in medio cœlestis paradisi, nihil habens quod igni deberetur. Cæteri uero homines, quantum ex sese, lignum aridum sunt totum igni debitum. Si ergo diuina iustitia permisit tanta fieri in ligno illo semper uiridi, ligno solum uitæ & immortalitati debito, quid permittet fieri, & fiet in ligno arido non facto particeps ligni uiridis, sed mortuo prorsus, & solum pœnæ & morti debito? Veruntamen hanc proprietatem hoc uiride lignum habet, quod suo actu ligno alioquæ arido, uitam præstet sempiternam: non terrestrem, qualem arbor uitæ, quæ plantata erat in medio paradisi uoluptatis, sed cœlestem, & prorsus diuinã. Exultemus ergo in confessione laudis & gratiarum actione, quod inuenimus arborem semper uiridem, arborem ueræ uitæ: quam non amplius deus filijs Adæ negat: sed pro omnibus sacrificio destinat, & omnibus gustandum præstat ad uitam, & eam quidem sempiternam. At illi super se fleant & lugeant, quibus non dabitur edere ex hoc omniuuiuifico ligno uitæ, & uitæ (ut iam dictum est) æternæ. Deinde subdit Lucas, quo pacto inter duos sceleratos nostra salus

189 " & uita, dominus noster immolatus est, dicens. ¶ Ducebantur autem & alij duo nequam cum eo, ut interficerentur. Et postquam uenerunt in locum, qui uocatur Caluariæ, ibi crucifixerunt eum, & latrones: unum à dextris, alterum à sinistris. ¶ In hoc

Esaiæ. 53. Esaiæ implebatur oraculum: Et cum sceleratis reputatus est, quod & dominus capite præcedente, numero centesimo septuagesimo sexto prædixerat apostolis, adhuc in se esse implendum. Et quod dicit interpretes, duo nequam, & duos latrones, Lucas κακούργους, id est maleficos uocat. At Mathæus cap. uigesimo septimo, numero 273. & Marcus capite quintodecimo, numero nonogesimo tertio, λῆστές, id est latrones dicunt: quos & dominus apud Marcum eodem loco, & apud Lucam capite uigesimo secundo ἀνόμους appellat. Vnde fit, ut cacurgi, lestæ, & anomî, id est malefici, latrones, & iniqui, siue exleges, apud euangelistas pro eodem accipiantur. Subiungit Lucas

190 " quomodo dominus orauit pro suis crucifixoribus, dicens. ¶ IESVS autem dicebat: Pater, dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt. ¶ Tunc impleta est Esaiæ prophætia, dicentis: Et ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogauit. Hi autem pro quibus dominus rogauit, gentes erant. Et adeo efficax oratio domini fuit, ut illi pater omnes dederit gentes, & omnibus ad eum uenientibus, omnia peccata

peccata remiserit, ut & prius per spiritum sanctum promiserat. Postula à me (inquit) ^{psalms. 23} & dabo tibi gentes, hæreditatem tuam, & possessionem tuam, terminos terræ. Et quando dicit, hæreditatem & possessionem tuam: salutis eorum est promissio, quæ peccatis non remissis nequaquam impleri potuit: nam qui pereunt, hæreditas & possessio non sunt, ut neque oues quæ pereunt grassante lupo, hæreditati aut possessioni adscribi possunt. Sed quænam est causa remissionis peccatorum? Illa immensa **CHRIST** bonitas, & erga nos miseratio, & patris eius exauditio. Quod uero dicitur: Non enim sciunt quid faciunt: causa non est, sed causæ appendix, & peccati gentium attenuatio. Nam Iudæi nescientes quid facerent, dominum irriserunt, percusserunt, iudicauerunt, & denique ad mortem tradiderunt, sed inuidia, maleuolentia, & odio obcæcati, cum ex lege, tempore, signis, & prophetis debuissent intelligere eum esse **CHRISTVM**. At gentes ignorantes crucifixerunt illum: sed sine inuidia, maleuolentia, & odio, rati id se facere ex officio: neque etiam ex lege, tempore, signis, aut prophetis, tenebantur agnoscere illum esse **CHRISTVM**. Quare harum peccatum, leuius est: illorum, grauius. Et harum ignorantia, simplex ignorantia, & quodammodo uentia & miseratione digna: illorum, non simplex, sed iuris & affectata, & nullum ueniæ ac miserationi locum relinquens. Quanquam tanta est dei misericordia, ut certò crediderim dominum illos à sua oratione non exclusisse, si quando ad ipsum conuertantur, & suum agnoscant reatum, inuidia in respicientiam, maleuolentia in studium obsequendi, & odio in amorem conuersis: uult enim omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem uenire ueritatis. Et subdit Lucas de partitione uestium ^{1. Tim. 23} domini, dicens. ¶ Diuidentes uero uestimenta eius, miserunt sortes. ¶ Hic impleta est prophetia psalmi uigesimali primi: Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem. 191 ¶ Vestimenta **CHRISTI** partiti sunt sibi milites, id est gentes. Et utinam nos qui ex gentibus uenimus, illis ornati (posteaquam ea nobis dimisit) ante tribunal misericordiæ ipsius compareamus, & inueniamur forte eius digni. De hac partitione uestimentorum tractat etiam Matthæus capite uigesimo septimo, numero ducentesimo septuagesimo secundo: & Marcus capite quintodecimo, numero nonagesimo tertio. Subdit Lucas de irrisione facta domino pendentem in cruce, dicens. ¶ Et stabat populus spectans, & deridebant eum principes cum eis, ¹⁹² dicentes: Alios saluos fecit, se saluum faciat, si hic est **CHRISTVS** dei electus. Illudebant autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes ei, & dicentes: Si tu es rex Iudæorum, saluum te fac. Erat autem & superscriptio scripra super eum, literis Græcis, & Latinis, & Hebraicis: Hic est rex Iudæorum. Vnus autem de his qui pendebant, latronibus, blasphemabat eum, dicens: Si tu es **CHRISTVS**, saluum fac teipsum & nos. Respondens autem alter, increpabat eum, dicens: Neque tu times deum, qui in eadem damnatione es: Et nos quidem iuste, nam digna factis recipimus: hic uero nihil mali gessit. Et dicebat ad **IESVM**: Domine, memeto mei dum ueneris in regnum tuum. Et dixit illi **IESVS**: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. ¶ Has derisiones saluatori nostro factas à populo & principibus, pariter & illusionem à militibus, & impropria à latronibus, sed ab uno maxime (ut hic idicat Lucas) altero ipsum increpante, cui misericordiam cōsecuto passio **CHRISTI** meruit, ut illo die cum ipso esset in paradiso, & titulum capiti domini superpositum, causam, id est accusationem mortis eius continentem, scripsit Matthæus capite uigesimo septimo, numeris 272. & ducentesimo septuagesimo quarto. Causa autem uera immolationis eius apud deum, etsi id esset ignotum hominibus, fuit diuina iustitia, & summa erga nos dei miseratio, & salus ac redemptio nostra. Subdit Lucas de tenebris factis super uniuersam terram, dicens. ¶ Erat autem ferè hora sexta, & tenebræ factæ sunt in uniuersam ¹⁹³ terram, usq; in horam nonam. Et obscuratus est sol, & uelū templi scissum est mediū. Et

- » clamans uoce magna IESVS, ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.
 » Et hæc dicens, expirauit. Videns autem Centurio, quod factum fuerat, glorificauit
 » deum, dicēs: Verè hic homo iustus erat. ¶ De his tenebris, uelo templi scisso, & Cen-
 » turione confitente morientis diuinitatem, & uoce magna domini spiritum emitten-
 » tis, quam hic Lucas aperit hanc fuisse: Pater, in manus tuas commendo spiritum meū.
 » Consimiliter meminît Matthæus cap. uigesimoseptimo, numero 275. Sic fermè &
 » Marcus cap. quintodecimo, numeris 94. 95. & 96. Tenebræ factæ sunt ab hora se-
 » xta, quæ est hora crucifixionis, & apud nos hora meridiana, usq; in horā nonam, quæ
 » est hora expirationis, & apud nos hora tertia à meridie. Porro emissa hac uoce, Pater,
 » in manus tuas commendo spiritum meum: non solum tenebræ factæ sunt, sed & sol
 » obscuratus est, & lux in fonte lucis abscoisa, & fons lucis factus ueluti sine luce (quod
 » innuere uidetur Lucas, cum post mentionem tenebrarum factarum, ait: Et obscura-
 » tus est sol) ut & uita in fonte uitæ abscoisa erat, & fons uitæ qui est filius dei, factus ue-
 » luti sine uita, ut in uita moreretur mors. Et tandiu obscuratus est sol, donec fons uitæ
 » in locum mortis descendit, ut deliquium uitæ in ipsa fontana uita esset mors mortis
 » in uictoria: & uita in maiorē prorumperet uitam, ut & lux obscurata in maiorē exur-
 » rexit lucē. Quod & die dominicæ resurrectionis factum fuisse quis addubitet? Et hæ
 » tenebræ & solis obscuratio, fuerunt prima nox, qua dominus fuit in corde terræ, qui
 » sunt inferi. Et repurgatio, prima dies. Secunda nox, fuit nox ea qua cœpit sabbatum
 » Iudæorum, quod celebritas azymorum reddebat celebrius, & magnum Iudaica ob-
 » seruatione sabbatum. Nec solus Centurio prodigiorum, quæ fiebant miraculo stupe-
 » bat, sed & omnis turba quæ aderat, ut subdit Lucas, dicens. ¶ Et omnis turba eorum
 » qui simul aderant ad spectaculum istud, & uidebant quæ fiebant, percutientes pecto-
 » ra sua, reuertebantur. Stabant autem omnes noti eius à longè, & mulieres quæ secu-
 » tæ eum erant à Galilæa, hæc uidentes. ¶ Quid, nisi stupor admirabilis, faciebat ut tunc
 » reuertentes percuterent pectora sua: ut qui nimio terrore perculsi, uel hoc signo time-
 » rent, nè repente deficeret uniuersalis machina: quandoquidem, quod scriptum est in
 » Ioëlis. 2. Ioële, sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suum. Petræ scif-
 » sæ sunt, & tot admiratione plena, signa patuerunt. Et omnes noti eius à longè stabāt:
 » quia prophetias impleri oportebat. Scriptum enim erat psalmo octogesimo septimo:
 » Elongasti à me amicum, & proximum, & notos meos à miseria. Et in super eodem
 » psalmo: Longè fecisti notos meos à me. Sed & mulieres, quæ pio in eū affectu erāt,
 » & passionum eius participes, & melius in corde suo crucem domini, quam prius
 » Simon Cyrenæus in corpore portantes: quæ autem hæ fuerint, exprimit Matthæus
 » cap. uigesimoseptimo, numero 280. Fuerūt autem Maria Magdalænæ, Maria Cleo-
 » phæ (nam ea est Iacobi minoris, & Ioseph mater) & Salome uxor Zebedæi, Iacobi,
 » & Ioannis mater. Similiter & Marcus cap. quintodecimo, numero 97. De Maria au-
 » tem matre IESV, non est cur loquamur. Astuerat enim prius, & Ioannes ad finem us-
 » que, qui uidetur eam non reliquisse, ut qui post uerba saluatoris eam accepisset in suā.
 » Se autem ad finem usq; mansisse testatur, ubi ait: Unus militum lancea latus eius ape-
 » ruit, & continuo exiuit sanguis & aqua. Et de se subdit: Et qui uidit, testimonium per-
 » hibuit. Si uidit, ergo tunc astuit. Quare & uirgo beatissima. Et quomodo tunc non af-
 » fuisset CHRISTO, ubicunq; etiam fuisset, quæ in corde suo crucifixo conrucifigeba-
 » tur: sic enim illi semper fuit cōiuncta, ut nunquam spiritu ab eo abstiterit, siue in mor-
 » te, siue in uita, siue in cœlo, siue in terra, siue etiam cum ad profundissimas terræ descē-
 » dit latebras. Mens menti, amor amor, & animus animo adeo indissociabili uinculo
 » uinciebantur, ut nunquam alia mater sic adhæserit filio: non carne quidem more alia-
 » rum matrum, sed spiritu modo alijs incognito, neq; adhærere potuerit. Adiungit Lu-
 » cas quo

cas quo pacto Ioseph ab Arimathæa ciuitate Iudææ, petijt à Pilato corpus IESV, di-
 cens. ¶ Et ecce uir nomine Ioseph, qui erat decurio, uir bonus & iustus (hic non con- 195
 senserat consilio, & actibus eorum) ab Arimathæa ciuitate Iudææ, qui expectabat &
 ipse regnum dei. Hic accessit ad Pilatum, & petijt corpus IESV. Et depositum in uol-
 uit sindone, & posuit eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus
 fuerat. ¶ Hic Ioseph erat (ut ait Lucas) *βουλευτής*, id est consul, à ciuitate Arimathæa,
 iustus & sanctus, à quo & pio Nicodemo mundi salus suam honorari sepulturam uo-
 luit, ut eos postea perductos ad uitam æternam, alterno honore afficeret. Ioseph petijt
 corpus domini à Pilato. Quod ubi ipsi permisit Pilatus, inuoluit linteo mundo, & po-
 suit in monumento exciso. Et in quo exciso? In petra, ut etiã aiunt Matthæus & Mar-
 cus, qui id latius prosequuntur. Matthæus quidem capite uigesimo septimo, numero
 281. Marcus uero capite quintodecimo, numeris 98. & 99. & quo pacto ad motum
 est saxum grande ad ostium monumenti. Quod & in Threnis scriptum erat: *Lapsa Threnorum. 3*
 est in lacum uita mea, & posuerunt lapidem super me. Inundauerunt aquæ super ca-
 put meum: dixi, perij, Et subditur: Inuocaui nomen tuum domine de lacu nouissimo.
 Subiungit Lucas, quando dominus positus est in monumento, dicens. ¶ Et dies 196
 erat parasceues, & sabbatum illucescebat. Subsecutæ autem mulieres, quæ cum eo
 uenerant de Galilæa, uiderunt monumentum, & quemadmodum positum erat cor-
 pus eius. Et reuertentes parauerunt aromata & unguenta, & sabbato quidem silue-
 runt secundum mandatum. ¶ Dies erat parasceue, sed uespera appropinquante. Nã
 sabbatum illucescebat. Quid est sabbatum illucescebat? Instabat uespera, & iam He-
 braica obseruatione lucernæ accendebatur: quas cœpta uespera, & post clangorem
 tubæ non licebat accendere, sicuti neque quicquam aliud apparere. Et ita, quia lucer-
 næ accendebantur sub uesperam ratione sabbati ab illa incipientis, sabbatum illuce-
 scere dicebatur. Interdiu igitur & ante clangorem tubæ, dominus positus est in sepul-
 chro, & lapis aduolutus ad ostium, id est ingressum monumenti, & peracta omnia
 quæ fieri non consueuerant in sabbato. Et de mulieribus, quæ è regione sepulchri se-
 dentes dum hæc fierent, explorabant locum ubi positum esset corpus domini: memi-
 nit Matthæus capite uigesimo septimo, numero 281. & Marcus capite quintodeci-
 mo, numero 99. Ipsæ autem erant Maria Magdalene à Galilæa, & Maria Cleophæ
 quæ eadem erat mater Iacobi & Ioseph, & ipsa quoq; à Galilæa. Quæ, ut ait Lucas,
ὑπέστρεψαν, id est regressæ, parauerunt aromata & unguenta. At quando parauerunt
 illa: Certè ex Marco capite sextodecimo, transacto sabbato. Nam paulo postquam no-
 tauerunt locum, & quomodo positus fuerat dominus in sepulchro, superuenit sab-
 batum, & secundum mandatum quiesceuerunt sabbato. Rectius ergo interpretes uertisse-
 rit id, *ὑπέστρεψαν*, & reuersæ, siue & regressæ, quàm & reuertentes. Id tamen in
 animo habebant, ut quamprimum liceret sacrum corpus adirent, & illud aromatibus
 & unguentis, ut Ioseph & Nicodemus fecerant, condirent: quæ fidem, spem, & syn-
 ceram in ipsum uitæ nostræ autorem, pietatē, & eam quidem charitate flammantem,
 ac redolentem mōstrabant. Ergo tam uiri quàm mulieres, cum fide, spe, charitate, &
 ea qua possumus mentis deuotione ipsum adæamus, currentes in odorem unguento-
 rum eius, cum & ipse sit salutis & sanctificationis, & uiuificationis animarum nostra-
 rum unguentum, & oleum effusum nomen eius. Et si hæc nobis adsint, non minus
 ungemus eum quàm Ioseph & Nicodemus, & quàm sanctæ mulieres ungere uolue-
 runt. Sed cum unguentis nostris misceamus ad redolentiam inducendam, confessio-
 nem laudis & thymiamata orationis: quia ipse est rex regnantium, & dominus domi-
 nantium: & salus, uita, & redemptio nostra, sic ordinante super misericordiam patre. Cui
 per ipsum, & cum ipso, & spiritu sancto sit omnis laus, omnis gloria, omnis adoratio
 ubique, in cœlo & in terra, in omnia, & super omnia seculorum secula, Amen.